

УДК 94(38):910.4+94(540)

Ю.В. МОСАЄВ

ОСОБЛИВІСТЬ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ТИМУРА ТАМЕРЛАНА

Мосаєв Юрій Володимирович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

У статті розглянуто особливості морально-етичних та філософських поглядів видатного східного державотворця й полководця Тимура Тамерлана. В роботі проаналізовано автобіографію та моральний статут життя й діяльності Тимура Тамерлана. Обґрунтовано вплив морально-етичних принципів Тимура Тамерлана на філософію державного управління в ісламських державах.

Ключові слова: філософія, морально-етичні принципи, Тимур Тамерлан, іслам, Аллах, Мохамед.

В статье рассмотрены особенности морально-этических и философских взглядов выдающегося восточного державотворца и полководца Тимура Тамерлана. В работе проанализировано автобиографию и моральный устав жизни и деятельности Тимура Тамерлана. Обосновано влияние морально-этических принципов Тимура Тамерлана на философию государственного управления в исламских государствах.

Ключевые слова: философия, морально-этические принципы, Тимур Тамерлан, ислам, Аллах, Мохамед.

In article the considered features of morally-ethical and philosophical sights outstanding east державотворця and commander Timur Tamerlana. In work the analysed autobiography and the moral charter of life and Timur Tamerlana's activity. Influence morally-ethical principles Timur Tamerlana on government philosophy in the Islamic states is considered.

Keywords: philosophy, morally-ethical principles, Timur Tamerlan, Islam, the Allah, Mohamed. In article the considered features of morally-ethical and philosophical sights outstanding east державотворця and commander Timur Tamerlana. In work the analysed autobiography and the moral charter of life and Timur Tamerlana's activity. Influence morally-ethical principles Timur Tamerlana on government philosophy in the Islamic states is considered.

© Мосаєв Ю.В., 2012

Постановка проблеми. Морально-етичні та філософські погляди Тимура Тамерлана не досить вивчені з точки зору сучасної науки. Тимур Тамерлан другий після Чингізхана за значенням азійський полководець.

Його автобіографія є унікальним документом, в якому описана його діяльність, що переплітається з філософськими роздумами та морально-етичними заповідями. Філософський аналіз даного документа дасть можливість зрозуміти особливості формування та становлення азійської філософської думки XIV-XV століття.

Мета статті: дослідити особливості морально-етичної та філософської спадщини Тимура Тамерлана.

Основна частина. Тимур Тамерлан після Чингізхана найвидатнішим військовим та громадським діячем Азії XIV-XV століття. Крім цього, його можна назвати й значним філософом та морально-етичним лідером свого народу та своєї епохи. Для кращого розуміння філософських думок Тимура Тамерлана слід розглянути історичну довідку. Повне ім'я Тимура було Тимур ібн Тарагай Барлас (Timur ibn Taragay Barlas - Тимур син Тарагая з Барласов) відповідно до арабської традиції (алам-насаб-нисба). У чагатайській і монгольській мовах (обоє алтайські) Temur або Темир значить «залізо» [2]. Після того, як Тимур поріднився із кланом Чингізхана, він прийняв ім'я Тимур Гуркані. Тамерлан поріднився з ханами чингізидами й міг вільно жити й діяти в їхніх будинках [4]. У різних перських джерелах часто зустрічається іранізоване прізвисько Тимур – е

Лянг «Тимур Кульгавий», це ім'я, ймовірно, розглядалося в той час як презирливо-зневажливе [5]. Воно перейшло в західні мови (Tamerlan, Tamerlane, Tamburlaine, Timur Lenk) і в російську, де не має ніякого негативного відтінку й використовується поряд зі споконвічним «Тимур». Розгляд філософської спадщини Тимура Тамерлана неможливий без розуміння принципів релігійної етики ісламу. Іслам (з араб. – покірність, віддання себе Богу) – одна з світових релігій, яка виникла у VII ст. в Аравії, а нині розповсюджена майже в усіх країнах світу. Засновник ісламу – пророк Мухаммад приблизно з 610 р. у своїх проповідях закликав вірити в єдиного Бога (Аллаха) і бути покірним його волі. Слід зазначити, що іслам часто сприймається як комплекс релігійних догм та ритуалів, проте це не лише релігія [6].

Слід зазначити, що іслам це не тільки світова релігія, але й цілісна система організації суспільного життя, побуту, звичаїв, законодавства тощо. Ця релігія охоплює всю систему соціального регулювання життя мусульман, тобто все життя мусульман регламентоване релігійними канонами ісламу. Основні джерела ісламу: Коран – священна книга мусульман, в якій зафіксовані ідеї та принципи віровчення Мухаммада; Сунна – зібрання текстів («хадісів»), які містять висловлювання пророка Мухаммада щодо норм права, звичаїв, правил поведінки тощо [7]. Серед спадщини Тимура Тамерлана збереглося чимало історичних документів, але особливе місце – його власна автобіографія [5]. Історики ще не дійшли висновку з приводу того, чи є автором цієї праці саме Тимур Тамерлан. Та зва-

жаючи на те, що навіть якщо цей твір не належить перу Тимура Тамерлана, то все одно його зміст погоджений з ним.

Крім того, є історична версія з приводу того, що текст міг бути написаним під диктовку або за редакцією Тимура Тамерлана. Текст цього твору містить дванадцятитезову етико-філософську концепцію громадського та військового життя Тимура Тамерлана.

Перша теза звучить так «завжди я вважав безпристрасність першою своєю якістю: і до бідних, і до багатих байдуже ставився завжди з однаковою справедливістю й строгістю» [5]. Тобто принцип рівності у відношеннях до людей з різним рівнем достатку. Цей принцип є досить прогресивним до того часу через те, що в ньому відсутні рабовласницькі та феодальні принципи. Це може свідчити або про фальсифікацію цієї тези в майбутньому, що малоймовірно через священне ставлення до Тимура та Чингізхана та будь-яких документів, що приписують їм в країнах Середньої Азії або про революційність поглядів полководця в епоху Середньовіччя. Тобто для Тимура Тамерлана етика та дух капіталізму були притаманні ще до зародження капіталізму в Європі.

«Друге. Завжди строго дотримувався принципів ісламу, завжди шанував і поважав людей, яких возвеличив своєю милістю Аллах» [5, с.12]. Ця теза є гаслом ісламської віри відображене в етичних принципах відомого військового та політичного лідера та сама теза має два смисли. З одного боку, вона характеризує автора як людину, що розглядає релігійні принципи як аксіому свого буття і дає можливість Корану та іншим важливим писемним фундаментальним ісламським джерелам вирішувати за себе скалярні траєкторії своєї поведінки. З другого боку, знати особливості характеру Тимура Тамерлана і його непокору до інших поважних осіб того часу. Тому ми можемо висловити гіпотезу з приводу того, що, не маючи досвіду покори в своєму житті, він швидко скорюється перед релігійними догмами ісламу під тиском релігійних норм ісламу, які були домінуючими в середовищі Тимура Тамерлана. Для того, щоб не йти в протиріччя зі своїм середовищем та етико-релігійними нормами свого народу, він їх приймає як аксіому соціалізаційного ритуалу. Про це говорить його стриманість у коментарях до Корану, він використовує Коран у своїй мові як важливий символ істинності, до якого можна вносити свої думки і підвищувати їх значущість. Згодом Коран в етиці Тимура Тамерлана еволюціонує до аксіоматичного мультиплікатора дій. Тобто він шукав у Корані певні семантичні коди, які підтримували його дії як пасивного, так і активного стану.

«Третє. Завжди жертвував щедрою милостинню бідним, завжди з більшим терпінням розбирав усяку справу, завжди ретельно розбирав усі обставини справи» [5, с.11]. Наведена теза свідчить про розвиненість раціонального та логічного мислення в Тимура Тамерлана та щедрість його природи. Але, аналізуючи другу та третю тези разом, можна прийти до висновку, що щедрість Тимура Тамерлана містить фаталістичну жагу здобути милість вищих

сил на подальшу вдачу в особистих та громадських справах. Аналітичні здібності Тимура Тамерлана суттєво йому допомагали у військових та громадських справах. Цей факт тільки підтверджує натурфілософські принципи його етики та вже розглянуті в роботі особливості сприйняття релігійних догм та моралі. З роками аналітика Тимура Тамерлана перенеслася і на народні забобони. Тобто навіть на старість він не зрадив принципи логіки та аналітики.

«Четверте. Завжди намагався робити всяку справу для блага підвладних мені народів, нікому не робив зла без серйозних причин, не відганаєв нікого, хто звертався до мене за допомогою. Я твердо пам'ятав слово Корана, що слуги Аллаха повинні творити лише одну його волю й від одного його приймати милості і протягом усього життя дотримуватися цих слів» [5, с.16]. Ця теза свідчить про відповідальність Тимура Тамерлана за підвладні ним народи. Пошук паралелей з Кораном свідчить про суттєве підняття ним власної самооцінки і визрівання в нього лідерських якостей характеру. Цей факт допоміг йому стати великим військовим та державним діячем.

П'яте. «Завжди волів робити те, що стосується ісламу, насамперед іншого, що стосується повсякденного життя; тільки закінчивши справи Аллаха, я приймався за справи звичайні» [5, с.17]. Аналізуючи дану тезу, слід прийти до висновку: Тимур Тамерлан, мудрішаючи, диференціював світське та релігійне життя. Те, про що він тільки натякає в перших тезах, відбувається всередині. Роблячи реверанс у бік ісламу та його етико-філософських принципів, він окреслює світську царину свого життя і починає керувати нею самостійно незважаючи на іслам.

Шосте. «Завжди намагався я говорити правду, завжди відрізняв правду серед того, що мені говорили про життя нинішнє та життя майбутнього» [5, с.17]. Ця теза возвеличує культ правди та справедливості. На сторінках своєї автобіографії досить часто Тимур Тамерлан возвеличує цей культ та звинувачує в нечестивості та брехні своїх політичних і військових конкурентів.

Сьоме. «Завжди давав лише такі обіцянки, які міг виконати: я думав, що якщо точно виконувати обіцянки, то завжди будеш справедливим і нікому не заподієш зла» [5, с.18]. Сьома теза є продовженням шостої, але в іншій площині. Якщо в шостій культ правди і чесності просто декларується, то в сьомій він уже розглядається як педагогічне правило для наступників та громадян держави і проголошується в формі окремої формули поведінкових актів або навіть особистих етичних стратегій.

Восьме. «Завжди вважав себе першим і ревним слугою Аллаха, завжди скорювався волі Аллаха або його Посланника (Мухаммеда), без волі Аллаха не завдав шкоди жодному з народів цього світу» [5, с.19]. Восьма теза відгороджується від можливих негативних вчинків під час життя за ісламськими традиціями. В даному випадку є досить дивним розгляд поєднання вірності ісламу та толерантності до інших народів. Складається враження, що автор виправдовується перед своїм народом, що він відій-

шов від принципів ісламу, а з іншого – виправдовується від звинувачень в агресивності ісламу стосовно інших неісламських народів. Інша частина цієї тези схожа вже на виправдання своєї державницької політики «і знатним, і незнатним я однаково намагався робити добро; я ніколи не бажав опанувати чужим майном, не думав про багатство; не заздрив багатим». Іхсан (щирість у всіх діях перед Аллахом, потяг до ідеалу в ім'я Бога). Вона полягає в тому, що бажання і прагнення віруючого повинні повністю збігатися з бажанням Аллаха. «Людина повинна любити лише те, що потрібно Аллаху, і ненавидіти те, що йому ненависне» [7]. Усі свої сили віруючий повинен віддати в ім'я розповсюдження добра і праведних справ Аллаха. Іхсан – це ідеал, до якого тягнеться кожна глибоко віруюча людина в ім'я свого духовного піднесення. Таким є шлях піднесення і духовного розквіту в ісламі. Цей шлях є обов'язковим для всіх мусульман.

Дев'яте. «Завжди намагався в точності виконувати веління Аллаха й додержуватися одкровень його Посланника, у своїх справах я керувався винятково вказівками шаріату і завжди ухилявся від дурного. Посланник Аллаха й муслими минулого є моїми єдиними й найкращими друзями» [5, с.19]. Дана теза стверджує відхрещування від свого буденного та перехід до лику святих мусульман. Це витікає з того, що всі його друзі є святими, а інших він власними не вважає. Така позиція, виходячи з сьогоденної європейської моралі, виглядає досить аморально і спірно, але якщо усвідомлювати тезу про божественну природу світської та державної влади, то ця теза буде повністю виправданою.

Десяте. «Завжди намагався високо підняти прапор ісламу: я чув, що права, віра й велика влада породжені якби з одного чрева, що тільки та влада сильна, котра заснована на правій вірі, тому в поширенні ісламу я бачив міцну підставу своєї величчч у світі» [5, с.20]. В останньому реченні Тимур Тамерлан розкри-

ває головну мету своєї співпраці з рекламою.

Одинадцятье. «Завжди ставився з великою повагою до сайідамів, почитав улемів і шейхів; всіх їх я незмінно закликав до своєї ради, уважно вислухував їхні вказівки по справах віри й виконував їхні поради. Народ мене особливо любив за це» [5, с.22]. Ця теза знову нас відносить до толерантного відношення до представників різних народів, але цього разу мова йде про народи завойовані Тимуром Тамерланом.

Дванадцятье. «Завжди милостиво ставився до юродивих, що не мали пристанища, людям найнижчого положення; я всіляко намагався допомогти їм. Я був завжди поблажливий до правовірних, не карав суворо за малу провину. До сайідамів завжди ставився з великою повагою; я уникав слухати людей, які говорять неправду» [5, с.23]. В останній своїй тезі Тимур Тамерлан виказує свою повагу до людей з особливими потребами та з психічними розладами. Подібна ситуація є характерною для тогочасних монархів. В XI - XII століттях почала зароджуватися культура соціального призріння до бідних та юродивих. Тому концепція соціального призріння Тимура Тамерлана розвивалася в фарватері світових тенденцій.

Висновки: Морально-етичні погляди Тимура Тамерлана є перлиною азійської філософської думки XIV-XV століть. Філософські погляди Тимура Тамерлана були прогресивними для свого часу. На фоні прославляння ісламу та ісламської системи морально-етичних поглядів Тимур Тамерлан затвердив принципи Східної світської моралі, яка базувалася на принципах ісламської релігійної етики. Тимур Тамерлан на протигагу колективістським принципам Східної культури вперше звеличив індивідуалістичні цінності.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- аналіз впливу філософської спадщини Тимура Тамерлана в роботах Ібн Хальдуна; - дослідження морально-етичних принципів Тимура Тамерлана як модифікація філософської теорії конкордизму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арндаренко І. Орієнталізм Е. А. По та європейських письменників-романтиків. Електронне джерело / І. Арндаренко. Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Alsvu/2007_4/6.htm
2. Баймухаметов С. Анатомія міфа. Електронний джерело / С. Баймухаметов <http://www.abc-people.com/data/nevskiy/dat12.htm#02>
3. Гумилев Л. Древняя Русь и Великая степь. / Л. Гумилев М.: АСТ, 2007.-430с
4. Тамерлан в представлении Европы. Электронный ресурс. Режим доступа http://history-maps.ru/pictures/all_0/u_15_1/max_611/
5. Тамерлан. Автобиография. Уложение. / Тамерлан – М.: Эксмо, 2006. -512с.
6. Тимур Великолепный. Электронный ресурс. Режим доступа <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/574/>
7. Хазар-Огли Т. Ислам. Электронне джерело / Т. Хазар-Огли. Режим доступу http://risu.org.ua/ua/index/reference/major_religions/34135/